

EL *LIBER COMMICUS* DE TOLEDO (Bibl. Cap. 35.8). ESTUDI LITÚRGIC

per Miquel Dels Sants GROS I PUJOL

RESUM

Estudi, edició i comentari litúrgic del *Liber commicus* de Toledo, leccionari copiat a la fase final de vigència de la litúrgia hispànica a la ciutat de Toledo i una de les fonts essencials per a l'estudi d'aquest ritus.

Paraules clau: *Liber commicus*, litúrgia hispànica, lectures bíbliques, missa, ofici.

THE *LIBER COMMICUS* OF TOLEDO (BIBL. CAP. 35.8). A LITURGICAL STUDY

ABSTRACT

This paper presents a study and the text of the *Liber commicus* of Toledo, together with a liturgical commentary. The *Liber commicus* of Toledo, a lectionary that was copied in the city of Toledo in the final phase of the Hispanic liturgy, is one of the essential sources for the study of this rite.

Keywords: *Liber commicus*, Hispanic liturgy, Biblical readings, Mass, divine office.

Entre els nombrosos manuscrits de litúrgia hispana de l'Arxiu Capitular de Toledo, el *Liber commicus* Tol. 35.8 segurament és el que ha creat més problemes paleogràfics als investigadors, especialment a l'hora de precisar la seva datació, que ha estat establerta entre el final del segle IX i el començament del segle XIII.

Marius Férotin ja l'esmenta al final de la descripció dels manuscrits toledans de litúrgia hispana, publicada l'any 1912.¹ La seva descripció és força breu. El considera d'«une belle écriture wisigothique du IXe ou Xe siècle». Explica breument el contingut dels primers quaderns que li manquen i de la part conservada del manuscrit. També recorda que n'ha pres notes. Molt intel·ligentment, entre d'altres, publica la rúbrica «Legendum quando letanias annuntiantur», posada immediatament abans dels textos quaresmals, sense, però, explicar-ne el sentit.

L'any 1948, segurament influenciat per Férotin, el gran historiador i arxiver capitular de Toledo Rivera Recio també datava el manuscrit al final del segle IX o principis del segle següent. En l'article, Rivera Recio estudia el text bíblic del manuscrit i en dona el contingut amb molt de detall.²

Germain Morin, monjo de Maredsous, l'any 1893 ja havia publicat el *Liber commicus* de l'abadia de Silos, actualment París, BnF, n. a. l. 2171.³ Calia, però, fer una edició crítica d'aquest llibre litúrgic, tasca que emprengueren, l'any 1950, Justo Pérez de Urbel i Atilano González, monjos de Silos. En la seva edició utilitzen l'esmentat manuscrit de Silos publicat per Morin, el de la catedral de León i el de San Millán de la Cogolla, ara a l'Acadèmia de la Història de Madrid, tots tres del segle XI i pertanyents a la tradició asturllonesa de la litúrgia hispana, i el manuscrit toledà Tol. 35.8.⁴ Els descriuen detalladament, i del manuscrit toledà diuen que és escrit en minúscula visigòtica característica de la primera època de l'escola toledana, de vegades no gaire regular. Les majúscules són uncials o semiuncials, algunes vegades miniades. L'anàlisi detallada de la lletra porta els autors a considerar-lo del primer període de la lletra visigòtica, però amb alguns signes de transició, amb la diferència entre *ti* i *tj*, que ja apareix en una trentena de casos. Malgrat això, l'estudi detallat d'algunes lletres i de les abreviatures que són les normals fa que els autors considerin el manuscrit molt probablement del final del segle IX, de molt

1 Marius FÉROTIN, *Le Liber mozarabicus sacramentorum*, París, 1912, col. 766.

2 Juan FRANCISCO RIVERA RECIO, «El *Liber commicus* de Toledo, ms. 35.8 de la Biblioteca Capitular», *Estudios Bíblicos*, núm. 7 (1948), p. 335-359.

3 Germain MORIN, *Liber commicus: Sive Lectionarium Missae quo toletana ecclesia ante annos mille et ducentos utebatur*, Maredsous, 1893.

4 Justo PÉREZ DE URBEL i Atilano GONZÁLEZ RUIZ-ZORRILLA, *Liber commicus*, edició crítica, Madrid, CSIC, 1950-1955.

a prop de l'any 900, és a dir, de l'entorn d'aquest any.⁵ Més endavant, en constatar les nombroses diferències entre Tol. 35.8 i els altres *Liber commicus* conservats, diuen que l'exemplar toledà és un model més arcaic i primitiu del llibre litúrgic.⁶

Alhora, en trobar-hi notes escrites en alfabet i llengua àrab, de vegades mig esborrades, en donen la traducció, sense que cap d'aquestes notes aporti dades sobre la datació i el lloc d'origen del manuscrit, convertit ja, segurament, en un llibre de lectura espiritual.⁷ Tot, doncs, porta els autors a considerar aquest manuscrit com el més antic dels toledans i que tindria, litúrgicament, una relació especial amb el *Liber commicus* de la catedral de Lleó.⁸

L'any 1965, Jordi Pinell, monjo de Montserrat, en el seu catàleg dels manuscrits de la litúrgica hispana, accepta la datació del manuscrit toledà al segle IX, sense justificar-la.⁹

El mateix any 1965 apareixia el transcendental estudi de Manuel A. Mundó sobre la datació dels manuscrits litúrgics visigòtics toledans, que els considera uns 200-250 anys més tardans.¹⁰ Mundó, excellent paleògraf, hi exposa les seves raons àmpliament. Referent al *Liber commicus* Tol. 35.8, després de recordar les datacions que des de Férotin se li havien donat, sempre entorn de l'any 900, prefereix veure-hi una obra dels mossàrabs toledans de mitjan segle XII, perquè les seves inicials són de tipus força tardà, amb decoració «bàrbara». Referent a la seva lletra, en comparar-la amb la d'altres manuscrits toledans, la veu en evolució. A més, sense donar-ne les raons, creu que podria procedir de la parròquia de Santa Eulàlia, una de les sis cèlebres parròquies mossàrabs de Toledo.¹¹ A més, com si volgués excusar-se del canvi de datació, reconeix que ell també, al principi, creia que era d'entorn de l'any 900.

5 Justo PÉREZ DE URBEL i Atilano GONZÁLEZ RUIZ-ZORRILLA, *Liber commicus...*, p. xxxii-xl.

6 Justo PÉREZ DE URBEL i Atilano GONZÁLEZ RUIZ-ZORRILLA, *Liber commicus...*, p. lxxxvii.

7 Justo PÉREZ DE URBEL i Atilano GONZÁLEZ RUIZ-ZORRILLA, *Liber commicus...*, p. xxxviii-xxxix.

8 Justo PÉREZ DE URBEL i Atilano GONZÁLEZ RUIZ-ZORRILLA, *Liber commicus...*, p. lxi.

9 Jordi PINELL, «Los textos de la antigua liturgia hispana. Fuentes para su estudio», a Juan FRANCISCO RIVERA RECIO, *Estudios sobre la liturgia mozárabe*, Toledo, Instituto Provincial de Investigaciones y Estudios Toledanos, 1965, p. 109-164.

10 Manuel A. MUNDÓ, «La datación de los códices visigóticos toledanos», *Hispania Sacra*, núm. 18 (1965), p. 1-25.

11 Miquel dels Sants GROS, «Les six paroisses mozarabes de Tolède», *Cahiers de Civilisation Médiévale*, núm. 58 (2015), p. 387-393.

La nova datació del manuscrit proposada per Mundó fou acceptada per Manuel C. Díaz y Díaz, un altre gran paleògraf que, l'any 1973, fins el considera del final del segle XII o principis del XIII.¹² Martín Pindado, l'any 1977, accepta la data del segle XII,¹³ així com Jordi Pinell en la seva història de la *Liturgia hispánica*, obra pòstuma publicada l'any 1998.¹⁴

El cas d'Agustín Millares Carlo, un altre dels nostres paleògrafs, és diferent. L'any 1934, en el seu discurs d'entrada com a membre de l'Acadèmia de la Història de Madrid sobre els manuscrits visigòtics de la catedral de Toledo, segueix la datació de Férotin,¹⁵ mentre que en el monumental *Corpus* de tots els manuscrits en lletra visigòtica identificats,¹⁶ publicat com a obra pòstuma l'any 1999, continua considerant-lo del segle X. Millares Carlo, després d'un llarg exili a Mèxic, morí l'any 1980, i els editors completaren l'obra afegint a la fitxa del Tol. 35.8, entre claudàtors, les datacions de Mundó i de Díaz y Díaz.

L'any 1977, José Janini i Ramón González, en el seu catàleg dels manuscrits litúrgics de la catedral de Toledo, accepten la nova datació de Tol. 35.8.¹⁷ No en va, hi expliquen que l'obra és feta amb la col·laboració del mateix Manuel A. Mundó.

Finalment, en la *Clavis Patrum Latinorum* del *Corpus Christianorum*, publicada l'any 1995, es continua datant el manuscrit com dels segles IX-X, seguint l'afirmació de Rivera Recio, que cita, esmentada anteriorment.¹⁸

12 Manuel C. DÍAZ Y DÍAZ, «De manuscritos leoneses», *Archivos Leoneses*, núm. 27 (1973) p. 79, nota 36.

13 Vicente MARTÍN PINDADO, *Los sistemas de lecturas de la Cuaresma hispánica*, Salamanca, Universidad Pontificia de Salamanca, 1977, p. 14.

14 Jordi PINELL, *Liturgia hispánica*, Barcelona, Centre de Pastoral Litúrgica, 1998, p. 42.

15 Agustín MILLARES CARLO, *Los códices visigóticos de la catedral toledana: Cuestiones cronológicas y de procedencia*, Madrid, Ignacio de Noreña, 1935, p. 49-50.

16 Agustín MILLARES CARLO, *Corpus de códices visigóticos*, Las Palmas de Gran Canaria, Gobierno de Canarias, 1999, p. 195-196, i làmina 326, amb reproducció del foli 96 del manuscrit.

17 José JANINI i Ramon GONZÁLEZ, *Catálogo de los manuscritos litúrgicos de la catedral de Toledo*, Toledo, Diputación Provincial de Toledo, 1977, p. 104-105.

18 *Clavis Patrum Latinorum*, del *Corpus Christianorum. Series Latina*, Streenburg, 1995, p. 651, nota 1992.

DESCRIPCIÓ CODICOLÒGICA DEL MANUSCRIT

És un pergamí de baixa qualitat amb nombrosos forats i amb molts marges laterals ja originàriament retallats. Externament, doncs, no és un manuscrit de luxe, sinó més aviat utilitari. Té 112 folis de 32,5 × 26,5 cm disposats en catorze quaderns de quatre bifolis, encarats així: <><> <><>, i amb el reclam posat a l'angle dret del marge inferior del revers de l'últim foli del quadern, amb els primers mots del foli següent. Els folis tenen els tres marges retallats segurament de quan el manuscrit fou novament enquadernat a la segona meitat del segle XVIII.¹⁹ Els folis són numerats en lllapis en l'angle superior dret, seguint aquest ordre: 1-37 ÷ 40-114, ratllat fet a punta seca. Entre les dues columnes conserva els petits forats previs al ratllat.

La lletra és minúscula visigòtica, de color marró fosc tirant a negre, força regular, de 0,3 cm d'alçària, disposada en dues columnes de 27/31 línies que ocupen 26 × 21 cm. Comença al foli 1 amb 31 línies i entorn del foli 20, en començar a augmentar l'alçària de la lletra, redueix les línies fins a tenir-ne només 27 en els últims folis. Hi ha lletres majúscules col·locades al marge, fora de l'espai reservat a l'escriptura, amb decoració de tipus lineal geomètric, pintades en vermell i negre fins al foli 11. La resta només quedà dibuixada. N'hi ha algunes que en la part superior presenten una testa d'home i el foli 79 té una miniatura, només dibuixada, que representa l'escena de Balaam dalt de l'ase amb un àngel que li impedeix avançar. L'àngel porta una túnica amb una creu al pit i una altra creu a la part baixa. Si això fos per la influència de la indumentària dels croats, caldria datar el manuscrit amb certesa al segle XII. Les rúbriques són escrites amb tinta del mateix color que la lletra, algunes resseguides de vermell.

El manuscrit és fragmentari i li manquen tres o quatre quaderns al davant, amb les lectures dels diumenges d'advent, la festa de la Mare de Déu del 18 de desembre, la de Nadal, amb el santoral nadalenc, l'Epifania i els Sants Innocents, entre altres commemoracions del santoral fins a l'Epístola del dia de sant Vicenç (22 de gener). Al final li manquen els quaderns que contenen les lectures des de les matines del dissabte previ al tercer diumenge de quaresma. És evident que continuava fins a la festa

19 En l'angle superior dret del foli 74 conserva part dels marges superior i dret retallats. Aquest fragment permet deduir que el marge superior va ser retallat gairebé un centímetre i el marge dret dos centímetres.

de Pasqua, però és impossible saber si contenia les lectures de la resta de l'any litúrgic o eren en un altre volum, ara perdut.

Va ser enquadernat amb badana blanca, amb dos fermalls laterals de tradició gòtica, a la segona meitat del segle XVIII. En enquadernar-lo hi afegiren, al davant, l'índex de les celebracions litúrgiques que conserva.

DATAció DEL MANUSCRIT

No ha de sorprendre que els paleògrafs hagin discrepat tant a l'hora de datar el manuscrit Tol. 35.8 si tenim present que no és una obra original, sinó la còpia d'un exemplar anterior en el qual l'escriptor no només copià el contingut bíblic del volum que tenia al davant, sinó també la lletra, la «*belle écriture wisigothique*» de Marius Férotin i, segons Pérez de Urbel, la lletra del més antic dels manuscrits toledans, que daten el manuscrit entorn de l'any 900, com hem vist anteriorment. Però és molt difícil, quasi impossible, fer la còpia d'un manuscrit antic igual en tot, i per això Mundó i Díaz y Díaz, fixant-se en aquestes divergències, daten el Tol. 35.8 a mitjan segle XII i a inicis del XIII, respectivament.

El mateix passà en les nombroses còpies que al llarg dels segles IX i X es van fer en els escriptors de fora de Tours de la cèlebre Bíblia que Alcuí de York publicà a petició de Carlemany, i en les escoles d'ensenyament on els futurs copistes aprenien a llegir i escriure, i ja grans retornaven als models que havien tingut a mà.

En aquest camp de la recerca, però, sembla més fàcil datar l'original que es copià que la còpia. Això explica la diferent datació que Mundó i Díaz y Díaz donen al manuscrit, però com que no ens consta que aquest últim hagi publicat les raons de la seva opinió, preferim, com Manuel A. Mundó, considerar-lo de mitjan segle XII.

PROCEDÈNCIA DEL MANUSCRIT

Seria molt interessant saber amb seguretat de quina església toledana procedeix el manuscrit. L'única cosa certa és que és impossible que hagi estat escrit per a ús de la catedral toledana, l'antiga mesquita major de la ciutat ja convertida en església cristiana, on des de l'any 1095, quan l'arquebisbe Bernat de Sahagún dissolgué l'antiga comunitat canonical i la

substituï per monjos benedictins i clergues francesos, tots eren seguidors de la tradició litúrgica romanofranca,²⁰ i el manuscrit és uns cinquanta anys posterior a aquest esdeveniment.

El manuscrit no porta cap indicació de procedència i, si no prové de la catedral, ha de provenir d'una de les sis parròquies mossàrabs on el ritu hispànic continuà observant-se a mitjan segle XII. El mateix Mundó, en l'estudi citat, suggereix que pot procedir de la parròquia toledana de Santa Eulàlia, una d'aquestes sis parròquies, sense donar-ne la raó. No obstant, crec que aquesta atribució és deguda al fet que en la llista dels manuscrits litúrgics visigòtics de la catedral, que són una vintena, si es treuen els de la parròquia de Santa Justa i Santa Rufina, la resta gairebé tota procedeix de la parròquia de Santa Eulàlia.²¹

De la primera, la de les santes sevillanes, se'n coneixen força bé els orígens,²² mentre que de la de Santa Eulàlia només se'n sap que ja existia l'any 1195,²³ i se n'ha conservat poca documentació antiga, però cal pensar que tenia uns orígens semblants, amb la diferència que els seus feligresos no haurien vingut d'Andalusia, sinó potser de Lusitània, i fins i tot de la mateixa ciutat de Mèrida. Segurament no portaven cap bisbe, però, en canvi, comptaven amb personal d'origen monàstic perquè entre els manuscrits certament procedents de la parròquia hi ha un *Liber horarum* monàstic, el Tol. 33.3,²⁴ i el *Liber missarum* Tol. 35.3, escrit per l'abat Elenus, d'un monestir desconegut.²⁵

Referent al temple de Santa Eulàlia, Gómez Moreno el considera un dels més antics de la ciutat.²⁶ No n'explica el perquè, però deu ser per la doble sèrie de columnes amb capitells visigòtics que separen les tres naus del temple. Recentment, en les excavacions fetes al subsol de l'església, han aparegut algunes «yeserías de los siglos X-XI»²⁷ que fan pensar que en

20 Sobre aquests fets, vegeu Miquel dels Sants Gros, «Les six paroisses...», p. 389-390.

21 Manuel A. MUNDÓ, *La datación de los códices...*, p. 21.

22 Miquel dels Sants Gros, «Les six paroisses...», p. 391-392.

23 Àngel GONZÁLEZ PALENCIA, *Los mozárabes de Toledo en los siglos XI y XIII*, vol. 1, Madrid, 1930, p. 187, nota 369.

24 José JANINI i Ramon GONZÁLEZ, *Catálogo de los manuscritos litúrgicos...*, p. 62-63, nota 15.

25 José JANINI i Ramon GONZÁLEZ, *Catálogo de los manuscritos litúrgicos...*, p. 97-98, nota 73.

26 Manuel GÓMEZ-MORENO, *Iglesias mozárabes*, Madrid, Centro de Estudios Históricos, 1919, p. 12.

27 Vegeu Fidel MANJAVACAS, «La iglesia de Santa Eulalia desentierra parte de la historia de Toledo», *Toledodiario* [en línia] (7 abril 2020), <<https://toledodiario.es/la-iglesia-de-santa-eulalia-desentierra-parte-de-la-historia-de-toledo/>> [consulta: 22 setembre 2021].

els esmentats segles l'església cristiana fou transformada en mesquita, com les altres esglésies mossàrabs abans de ser lliurades per l'autoritat municipal als grups mossàrabs que es refugiaven a la ciutat a la segona meitat del segle XII buscant la protecció dels reis de Castella i Lleó.

L'atribució del manuscrit Tol. 35.8 a l'antiga comunitat de l'església de Santa Eulàlia feta per Mundó sembla la solució més lògica i segura.

EL TEXT

A continuació publicuem els inicis de les lectures, totes elles bíbliques, amb les rúbriques que les precedeixen, del manuscrit Tol. 35.8. La identificació dels textos és la proposada per Morin i per Pérez de Urbel i González. Els mots afegits per fer el text entenedor són posats entre claudàtors [] i els posats entre línies són indicats amb els signes ¶ . La numeració marginal és nostra. Hi utilitzem aquestes dues abreviacions:

LComS Germain MORIN, *Liber commicus. Sive Lectionarius Missae quo toletana ecclesia ante annos mille et ducentos utebatur*, Maredsous, 1893.

LComU Justo PÉREZ DE URBEL i Atilano GONZÁLEZ RUIZ-ZORRILLA, *Liber commicus*, edició crítica, Madrid, CSIC, 1950-1955. Citem les pàgines del primer volum.

LIBER COMMICUS

LEGENDUM IN SANCTI VICENTI

1. EPISTOLA PAULI APOSTOLI AD CORINTIOS SECUNDA
Fratres: Ne quis me putet insipientem... in iaiuniis multis] / f. 1 / in frigore et nuditate... (2Co 11,16-31). LComS 49, LComU 52.
2. LECTIO SANCTI EVANGELII SECUNDUM IOHANNEM
In illo tempore, dominus noster Ihesus Christus loquebatur discipulis suis dicens: Amen dico vobis nisi granum frumenti... (Jn 12,24-26). LComS 50, LComU 53.

IN CATEDRA SANCTI PETRI

3. LECTIO LIBRI ESAYE PROFETE
Hec dicit dominus: Ecce in iustitia regnabit rex et principes eius in iudicio... (Is 32,1,3-9,15-18). LComS 51, LComU 54.

4. EPISTOLA PETRI APOSTOLI AD GENTES
Fratres: Seniores qui in vobis sunt obsecro consenior et testis Christi passionum... / f. 1v / ... (1Pe 5,1-5). LComS 51, LComU 55.
5. LECTIO SANCTI EVANGELII SECUNDUM MATHEUM
In illo tempore dominus noster Ihesus Christus venint in partes Cesarea Filippi... (Mt 16,13-19). LComS 52, LComU 55.

LEGENDUM IN DOMINICO POST INFANTUM

6. LECCIO LIBRI SAPIENTIE SALOMONIS
Dominus possedit me in initio viarum suarum antequam quidquam faceret... / f. 2 / ... (Prov 8, 22;9,6). LComU 56.
7. EPISTOLA PAULI APOSTOLI AD CORINTIOS I
Fratres. Nolite seduci, corrumpunt mores bonos conloquia mala. Evigilate iuste et nolite... (1Co 15,33-49). LComU 57.
8. LECCIO SANCTI EVANGELII SECUNDUM LUCHAM
In illo tempore, dominus noster Ihesus Christus quum esset annorum duodecim... / f. 2v / ... (Lc 2,42-52; 3,23; 4,14-22). LComU 57.

LEGENDUM IN VII° DOMINICO ANTE QUADRAGESIME

9. LECCIO LIBRI IHEREMIE PROPHETE
Hec dicit dominus: Convertere, Iacob, noli dare alteri gloriam tuam et utilitates tuas. / f. 3 / (Bar 4,2,3,21-22,36; 5,1,2-5,9). LComU 58.
10. EPISTOLA PAULI APOSTOLI AD ROMANOS
Fratres: Deus filium summ misit in similitudinem carnis peccati et propter peccatum damnabit... (Ro 8,3-11; 15,25; 13,8,9; 14,18-19). LComU 59.
11. LECCIO SANCTI EVANGELII SECUNDUM LUCHAN
In illo tempore, dominus noster Ihesus Christus / f. 3v / firmabit faciem suam ut iret in Iherusalem... (Lc 9,51-56; 10,25-37; 11,27-28). LComU 60.

LEGENDUM IN SEXTO DOMINICO ANTE QUADRAGESIME

12. LECCIO LIBRI IHEREMIE PROPHETE
Hec dicit dominus: Circuite vias Iherusalem / f. 4 / et aspiciate et considerate et querite in plateis... (Ih 5,1-10). LComU 61.
13. EPISTOLA PAULI APOSTOLI AD CORINTIOS PRIMA
Fratres: Obsecro vos per nomen domini nostri Ihesu Christi, ut idipsud discatis omnes... (1Co 1,10; 2,5-8; 4,21; 5,2; 12 6-11). LComU 61.

14. LECCIO SANCTI EVANGELII SECUNDUM MATHEUM
In illo tempore: Dominus noster Ihesus Christus iussit discipulos suos ascendere in nabicula... / f. 4v-5v / ... (Mt 14,22-34; 19,3-9; 15,1-3,10,17-20; 19,1-2). LComU 62.

LEGENDUM IN V^o DOMINICO <ANTE> XL

15. LECCIO LIBRI ESAYE PROPHETE
Hec dicit dominus: Viam facite plebi mee et prebete iter, declinate de semita et auferte... (Is 57,14-16; 58,9-11,14). LComU 63.
16. EPISTOLA PAULI APOSTOLI AD ROMANOS
Fratres: In hoc dominus noster Ihesus Christus resurrexit, ut et vibratorum et mortuorum... / f. 6 / ... (Ro 14,9-13; 15,1-7). LComU 64.
17. LECCIO SANCTI EVANGELII SECUNDUM LUCHAN
In illo tempore, dominus noster Ihesus Christus loquebatur discipulis suis et turbis dicens: Qum videritis... / f. 6v / ... (Lc 12,54-56; 13,1-17). LComU 65.

LEGENDUM IN QUARTO DOMINICO ANTE QUADRAGESIME

18. LECCIO LIBRI ESAYE PROPHETE
Hec dicit dominus: Ego sum deus et non est ultra deus nec est similis mei. Adnuntians... (Is 46,9-13; 48,4-5,8-12). LComU 66.
19. EPISTOLA PAULI APOSTOLI AD EFFESIOS
Fratres: Flecto genua mea ad Patrem domini nostri Ihesu Christi ex quo omnis paternitas... / f. 7 / ... (Ef 3,14-16; 4,13-14,17-24). LComU 66.
20. LECCIO SANCTI EVANGELII SECUNDUM MATHEUM
In illo tempore dominus noster Ihesus Christus seces in locum desertium seorsum et secuti sunt eum multi... / f. 7v / ... (Mt 12,15,22-29,32, 36-50). LComU 67.

LEGENDUM IN III° DOMINICO ANTE QUADRAGESIME

21. LECCIO LIBRI IHESU
Metuentes dominum sustinate misericordiam eius et non deflectatis ab illo nec cadatis... / f. 8 / ... (Ec 2,7-13,18-19; 17,24; 7,23-26,28-31,33,32; 18,23,22). LComU 68.
22. EPISTOLA PAULI APOSTOLI AD COLOSSENSUS
Fratres: Gratia vobis et pax a deo Patre nostro et domino Ihesu Christo. Gratias agimus deo et Patri... (Col 1,3, 9-11; 3,18; 4,3). LComU 69.

23. LECCIO SANCTI EVANGELII SECUNDUM MATHEUM

In illo tempore, dominus noster Ihesus Christus locutus est principibus sacerdotum et fariseis... / f. 8v-9 / ... (Mt 21,28-32; 6,5-15,24-33). LComU 70.

LEGENDUM IN IIº DOMINICO ANTE XL

24. LECCIO LIBRI ÇACARIE PROPHETE

Hec dicit dominus exercituum: Convertimini ad me et convertar ad vos, dicit dominus exercituum... (Za 1,3-6; 8,11-17). LComU 71.

25. EPISTOLA PAULI APOSTOLI AD COLOSSENSUS / f. 9v /

Fratres: Inducite vos sicut electi dei, sancti et dilecti, viscera misericordia, benignitatem... (Col 3,12-17). LComU 72.

26. LECCIO SANCTI EVANGELII SECUNDUM MATHEUM

In illo tempore, dominus noster Ihesus Christus loquebatur discipulis suis dicens: Si peccaberit... / f. 10 / ... (Mt 18,15-17,21-35). LComU 72.

LEGENDUM IN DOMINICO QUANDO LETANIAS ADNUNTIANTUR

27. LECCIO LIBRI EZECIELIS PROPHETE

Hec dicit dominus: Filius non portabit iniquitatem patris et pater non portabit iniquitatem... (Ez 18,20-25,30-32). LComU 73.

28. EPISTOLA PAULI APOSTOLI AD GALATAS

Fratres: Si vivimus spiritu, spiritu et ambulemus. Non efficiamur manis glorie cupidi... / f. 10v / ... (Gal 5,25; 6,10-16). LComU 74.

29. LECCIO SANCTI EVANGELII SECUNDUM LUCAN

In illo tempore, erant adpropinquantes ad dominum nostrum Ihesum Christum puplicani et peccatores... / f. 11 / ... (Lc 15,1-2; 7,31-35; 15,3-10). LComU 75.

LEGENDUM IN CARNES TOLLENDAS

30. LECCIO LIBRI REGUM

In diebus illis, quum venisset Elias in Bersabe Iudee dimisit ibi puerum suum et pennexit ... / f. 11v / ... (3Reg 19,3-15). LcomS 56, LComU 79.

31. EPISTOLA PAULI APOSTOLI AD CORINTIOS IIª

Fratres: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Nemini dantes ullam offencionem... (2Co 6,2-10). LConS 57, LComU 81.

32. LECCIO SANCTI EVANGELII SECUNDUM MATHEUM
In illo tempore, dominus noster Ihesus Christus ductus est in deserto ab Spiritu ut temptaretur... (Mt 4,1-11). LConS 58, LComU 81.

II^a FERIA AD MATUTINUM

33. PRINCIPIUM LIBRI GENESIS. Deogratias.
In principio creabit deus celum et terram. Terra autem erat inanis et vacua, et tenebre... / f. 12-13 / ... (Gn 1,1-5; 2,1,4-10; 15-23). LComU 82.

II^a FERIA AD II^a IN PRIMA EBDOMADA

34. LECCIO LIBRI GENESIS
In diebus illis, cognobit Adam Evam uxorem suam, que concipit et peperit Cain dicens... / f. 13v / ... (Gn 4). LComU 85.

II^a FERIA AD VI^a

35. LECCIO LIBRI GENESIS
Hic est liber generationis Adam. In die qua creabit deus hominem, ad similitudinem dei... / f. 14 / ... (Gn 5,1-29). LComU 86.

II^a FERIA AD VIII^a

36. LECCIO LIBRI ESAYE PROPHETE
Audite verbum domini principes sodomorum, percipite auribus legem dei vestri, populus... / f. 14v / ... (Is 1,16-19). LComS 59, LComU 87.
37. PRINCIPIUM EPISTOLE IACOBI APOSTOLI AD XII TRIBUS
Iacobus, dei et domini nostri Ihesu Christi serves, duodecim tribus qui sunt in dispersione... (Ja 1,2-12). LComS 59, LComU 88.
38. LECCIO SANCTI EVANGELII SECUNDUM IOHANNEM
In principio erat Verbum et Verbum erat apud deum et deus erat Verbum. Hoc erat in principio... / f. 15 / ... (Jn 1,1-14). LComS 60, LComU 89.

III^a FERIA AD MATUTINUM

39. LECCIO LIBRI GENESIS. Deo gratias.
In diebus illis, locutus et dominus ad Noe dicens: Egredere de arca tu et uxor tua... / f. 15v / ... (Gn 8,15; 9,4,7-28). LComU 90.

III^a FERIA AD III^a

40. LECTIO LIBRI GENESIS

In diebus illis, erat terra labii unius et sermonum esrudem. Cunque proviciscerentur (*sic*) de oriente... / f. 16-16v- / 92... (Gn 11-12,9).

LComU 92.

<AD SEXTA>

41. <LECTIO LIBRI> GENESIS

In diebus illis, facta est autem fames in terra, descenditque Abram in Egyptum ut peregrinaretur ibi... / f. 17-17v / ... (Gn 12,10; 13,18).

LComU 94.

III^a FERIA AD VIII^a IN PRIMA EBDOMADA

42. LECTIO LIBRI GENESIS

In diebus illis, factus est sermo domini ad Abram per visionem dicens: Noli timere Abram... / f. 18 / ... (Gn 15,1-8,13-15,18; 16,1-17; 8,15-21). LComU 95.

III^a FERIA AD MATUTINUM IN PRIMA EBDOMADA

43. LECTIO LIBRI GENESIS

In diebus illis, apparuit dominus Abrahe / f. 18v / in convallem Mambre sedenti... / f. 19 / ... (Gn 18). LComU 98.

III^a FERIA AD III^a

44. LECTIO LIBRI GENESIS

In diebus illis, venerunt duo angeli Sodomam vespere, sedente Loth in foribus civitatis... / f. 19v-20 / ... (Gn 19,1-29). LComU 99.

III^a FERIA AD VI^a

45. LECCIO LIBRI GENESIS

In diebus illis, profectus Abram in terram australem, et abitabit inter Cades et Sur, et peregrinatus... / f. 20v-21 / ... (Gn 20-21,1-2,5,9-33).

LComU 101.

III^a FERIA AD VIII^a

46. LECTIO LIBRI ESAYE PROPHETE

In diebus illis, locutus est Esayas dicens: Ecce non est adbrebiata manus domini ut salbaret... / f. 21v / ... (Is 59). LComU 103.

47. EPISTOLA IACOBI APOSTOLI AD DUODECIM TRIBUS
Kariscimi: Nemo cum temptatur dicat quoniam a deo temptatur. Deus enim intemptatur malorum est... / f. 22 / ... (Jm 1,13-27). LComS 61, LComU 105.
48. LECTIO SANCTI EVANGELII SECUNDUM IOHANNEM
In illo tempore, Iohannes testimonium peribuit de Ihesu et clamabat dideus: Hic est quem dixi... (Jn 1,15-29). LComS 62, LComU 106.

V^a FERIA AD MATUTINUM ¶Primam¶

49. LECTIO LIBRI GENESIS
In diebus illis, erat Abraam senex dierumque multorum et dominus in cunctis benedixerat... / f. 22v-24 / ... (Gn 24). LComU 107.

V^a FERIA AD TERTIA ¶PRIMA EBDOMADA¶

50. LECTIO LIBRI GENESIS
In diebus illis, dedit Abraam cuncta que possiderat Ysaac filius autem concubinarum... / f. 24v-25v / ... (Gn 25,5-11,19-26; 14,23-25). LComU 110.

V^a FERIA AD VI^a

51. LECTIO LIBRI GENESIS
In diebus illis, benedicens Ysaac filium suum Iacob, ayt: Tu es filius meus Esau? Respondit: Ego sum... / f. 26 / ... (Gn 27,23; 28, 4). LComU 112.

V^a FERIA AD VIII^a / f. 26v /

52. <LECTIO LIBRI GENESIS>
In diebus illis, profectus ergo Iacob venit ad terram orientalem, et vidit puteum in agro, tresque greges... / f. 26v-28v / ... (Gn 29,1-29; 30,43; 31,3,17-32,1). LComU 114.

VI^a FERIA AD MATUTINUM IN PRIMA EBDOMADA

53. LECTIO LIBRI GENESIS
In diebus illis, misit nuntios Iacob ad Esau fratrem suum in terra, Seir, regionis Edom... / f. 29-30 / ... (Gn 32,3-34). LComU 117.

VI^a FERIA AD TERTIA

54. LECTIO LIBRI GENESIS
In diebus illis, Ioseph cum sedecim enat annorum, pascebat obes

cum fratribus suis aduc puer... / f. 30v-31v / ... (Gn 37,2-36; 39).
LComU 120.

VI^a FERIA AD VI^a

55. LECTIO LIBRI GENESIS

In diebus illis, dominus erat cum Iosep et omnia opera illius dirigebat, acceditque ut peccarent... / f. 32 / ... (Gn 39,23; 40,22). LComU 122.

VI^a FERIA AD NONAM IN PRIMA EBDOMADA

56. LECTIO LIBRI ESAYE PROPHETE

Hec dicit dominus deus sanctus Srahel: Adpropinquat populus iste ore suo ad me, et labiis... / f. 32v / ... (Is 29,13-16; 30,9-15,18).
LComS 63, LComU 124.

57. EPISTOLA IACOBI APOSTOLI AD XII TRIBUS

Kariscimi: Nolite in personarum <acceptisne> bobere fidei domini nostri Ihesu Christi glorie... / f. 33 / ... (Jm 2,1-13). LComS 63, LComU 125.

58. LECTIO SANCTI EVANGELII SECUNDUM IOHANNEM

In illo tempore, Iohannes testimonium peribuit de Ihesu et clamabat dicens. Hic est de quo dixi... / f. 33v / ... (Jn 1,29-51). LComS 63, LComU 127.

SABBATO AD MATUTINUM IN I^a EBDOMADA

59. LECTIO LIBRI GENESIS

In diebus illis, vidit Farao somnium. Putabat se stare super flubium de quo ascendebant septem... / f. 34-35 / ... (Gn 41,1-45). LComU 129.

SABBATO AD TERTIA

60. LECTIO LIBRI EZECIELIS PROPHETE

In diebus <illis>, factus est sermo domini ad me dicens: Fili hominis, quid et quod inter vos... (Ez 18,1-9). LComS 64, LComU 131.

61. EPISTOLA IACOBI APOSTOLI AD XII TRIBUS

Kariscimi. Si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? Numquid poterit fides sola... / f. 35v / ... (Jm 2,14-23). LComS 64, LComU 132.

62. LECTIO SANCTI EVANGELII SECUNDUM IOHANNEM

In illo tempore, dominus noster Ihesus Christus locutus est discipulis

suis dicens: Ego sum vitis vera... / f. 36 / ... (Jn 15,1-12). LComS 65, LComU 133.

DE PRIMO DOMINICO AD MATUTINUM

63. LECTIO LIBRI HOSE PROPHETE

Hec dicit dominus: Convertere Srahel ad dominum deum tuum, quoniam corruisti in iniquitate... (Os 14,2-10). LComS 66, LComU 134.

64. EPISTOLA PETRI APOSTOLI AD GENTES

Kariscimi: Aliquando sancte mulieres, sperantes in deo, ornabant se, subiecte propriis... / f. 36v / ... (1Pe 3,5-9). LComS 67, LComU 135.

65. LECTIO SANCTI EVANGELII SECUNDUM IOHANNEM

In illo tempore, dixerunt turbe ad dominum Ihesum: Quid faciemus ut operemur... (Jn 6,28-40). LComS 67, LComU 135.

AD MISSAM

66. LECTIO LIBRI DANIELIS PROPHETE

In diebus illis, in anno secundo regni Nabucodonosor vidit Nabucodonosor somnium et conterritus... / f. 37-37v, 40-40v / ... (Dn 2). LComS 68, LComU 136.

67. EPISTOLA IACOBI APOSTOLI AD XII TRIBUS

Kariscimi: Abraam pater noster, nonne ex operibus iustificatus est offerens Isaac filium... / f. 41 / ... (Jm 2,21; 3,13). LComS 73, LComU 141.

68. LECTIO SANCTI EVANGELII SECUNDUM IOHANNEM

In illo tempore, dominus noster Ihesus Christus venit in civitatem Samarie que dicitur / f. 41v / Sicar... / f. 42 / ... (Jn 4,5-42). LComS 74, LComU 142.

ITEM LECTIONES DE SECUNDA EBDOMADA

II FERIA AD MATUTINUM

69. LECTIO LIBRI GENESIS

In diebus illis, triginta annorum erat Iosep quando stetit in conspectu regis faraonis... / f. 42v -44v / ... (Gn 41,46; 43,14). LComU 145.

AD III^a

70. LECTIO LIBRI GENESIS

In diebus, descenderunt filii Srahel in Egipto et steterunt coram

Iosep, quos quum ille vidisset... / f. 45-46v / ... (Gn 43,15; 45,16).
LComU 148.

II^a FERIA AD VI^a

71. LECTIO LIBRI GENESIS / f. 47 /

In diebus illis, venerunt fratres Iosep et gavisus est farao adque omnis familia eius... / f. 47v-48 / ... (Gn 45,16; 46,7,28-47;48,12).
LComU 151.

II^a FERIA AD NONA

72. LECTIO LIBRI IHEREMIE PROPHETE

Hec dicit dominus: Revertere adversatrix Srahel, et non avertam faciem meam a vobis... / f. 48v / ... (Je 3,12-23). LComS 77, LComU 154.

73. EPISTOLA IACOBI APOSTOLI AD XII^m TRIBUS

Kariscimi: Quicumque voluerit amicus esse seculi huius inimicus dei constituitur... / f. 49 / ... (Jm 4,4-10). LComS 77, LComU 155.

74. LECTIO SANCTI EVANGELII SECUNDUM IOHANNEM

In illo tempore, dominus noster Ihesus Christus descendit Cafarnaum ipse et mater eius... (Jn 2,12-23). LComS 77, LComU 156.

III^a FERIA AD MATUTINUM IN II^a EBDOMADA

75. LECTIO LIBRI GENESIS

In diebus illis, venit cuncta Egiptus ad Iosep dicens: Da nobis panes quare morimur coram te... / f. 49v -50v / ... (Gn 47,15; 48,22).
LComU 157.

III^a FERIA AD TERTIA

76. LECTIO LIBRI GENESIS

In diebus illis benedixit Iacob filios suos singulis benedictionibus propriis et precepit eis... / f. 51-51v / ... (Gn 49,28; 50,25).
LComU 159.

III^a FERIA AD SEXTA IN SECUNDA EBDOMADA

77. PRINCIPIUM LIBRI EXODI

Hec sunt nomina filiorum Srahel qui ingressi sunt Egipto cum Iacob; singuli cum domibus... / f. 52-52v / ... (Ex 1,1; 2,10). LComU 161.

III^a FERIA AD NONA

78. LECTIO LIBRI EXODI

In diebus illis, postquam creberat Moysen, egressus ad fratres suos vidit afflictionem eorum et vidit... / f. 53-54v / ... (Ex 2,11; 4,18). LComU 162.

III^a FERIA AD MATUTINUM IN II^a EBDOMADA

79. LECTIO LIBRI EXODI

In diebus illis, dixit dominus ad Moysen in Madian: Vade revertere in Egiptum, mortui sunt enim... / f. 55-56 / ... (Ex 4,19; 6,2,29; 7,13). LComU 165.

III^a FERIA AD III^a IN II^a EBDOMADA

80. LECTIO LIBRI EXODI

In diebus illis, dixit dominus ad Moysen: Ingravatum est cor faraonis et non vult dimittere... / f. 56v-57v / ... (Ex 7,14; 8,31). LComU 168.

III^a FERIA AD VI^a

81. LECTIO LIBRI EXODI

In diebus illis, dixit dominus ad Moysen: Ingredere ad faraonem et loquere ad eum: Hec dicit... / f. 58-58v / ... (Ex 9,1-33). LComU 170.

III^a FERIA AD VIII^a

82. LECTIO LIBRI IHEREMIE PROPHETE

In diebus illis, verbum quod factum est ad Iheremiam a domino dicens: Surge et descende in domum... / f. 59 / ... (Je 18,2-11). LComS 78, LComU 172.

83. EPISTOLA IACOBI APOSTOLI AD DUODECIM TRIBUS

Kariscimi: Nolite detraere de alterutrum quid detraysit aut qui iudicat fratrem suum... (Jm 4,11;5,7). LComS 79, LComU 173.

84. LECTIO SANCTI EVANGELII SECUNDUM IOHANNEM

In illo tempore, venit Ihesus et discipuli eius in Iudeam terram et ille demorabatur... / f. 59v / ... (Jn 3,22-36). LComS 79, LComU 174.

V^a FERIA AD MATUTINUM IN II^a EBDONADA

85. LECTIO LIBRI EXODI

In diebus illis, videns farao quod cessasset pluvia et grando et

tonitrua auxit peccatum... / f. 60-61^v / ... (Ex 9,34; 11,10; 12,20; 32,37-38, 40-41; 13,17-18,21; 14,5-6,10-13,21-25). LComU 175.

V^a FERIA AD TERTIA

86. LECTIO LIBRI EXODI

In diebus illis, tulit Moyses Srahel de mari Rubro et ingressi sunt in desertum Sur, ambulaberuntque... / f. 62-63 / ... (Ex 15,22; 17,35). LComU 178.

V^a FERIA AD VI^a

87. LECTIO LIBRI EXODI

In diebus illis, profecta omnis multitudo filiorum Srahel de deserto Sin per mansiones suas... / f. 63^v / ... (Ex 17,1-15). LComU 181.

V^a FERIA AD NONAM

88. LECTIO LIBRI EXODI

In diebus illis, quum audisset Ietro sacerdos Madian, cognatus Moysi, omnia que fecerat deus... / f. 64-64^v / ... (Ex 18;19,20; 23,20-27; 34,12-17; 24,3). LComU 182.

VI^a FERIA AD MATUTINUM IN SECUNDA EBDOMADA

89. LECTIO LIBRI EXODI

In diebus illis, dixit dominus ad Moysen: Ascende ad me in monte et esto ibi, daboque *tibi* tabulas... / f. 65-67 / ... (Ex 24,12; 25,9; 31,18; 32,34; 35,1-5,27-34; 31,4-15,19-21,29). LComU 184.

VI^a FERIA AD TERTIA

90. LECTIO LIBRI NUMERI

In diebus illis, locutus est dominus ad Moysen dicens: Mitte viros qui considerent terram Canaan... / f. 67^v-68^v / ... (Nm 13,2; 14,39). LComU 188.

VI^a FERIA AD VI^a

91. LECTIO LIBRI NUMERI

In diebus illis, arca federis domini precedebat filios Srahel providens castrorum locum. Nubes quoque... / f. 69-70 / ... (Nm 10,33; 11,13,18-23,30; 12,8). LComU 191.

VI^a FERIA AD VIII^a

92. LECTIO LIBRI EZECIELIS PROPHETE

Hec dicit dominus: Ecce ego ipse requiram obes meas et visitabo eas. Sicut pastor gregem suum... / f. 70v / ... (Ez 34,11-19,22-30). LComU 193.

93. EPISTOLA IACOBI APOSTOLI AD XII TRIBUS

Kariscimi: Patientes estote usque ad adventum domini nostri Ihesu Christi. Ecce agricola expectat... / f. 71 / ... (Jm 5,7-15). LComS 80, LComU 195.

94. LECTIO SANCTI EVANGELII SECUNDUM IOHANNEM

In illo tempore, dominus noster Ihesus Christus exiit de Samaria et fugiit in Galileam. Ipse enim Ihesus... (Jn 4,43-53). LComU 195.

SABBATO AD MATUTINUM

95. LECTIO LIBRI NUMERI

In diebus illis, venit multitudo filiorum Srahel in desertum Sin, in mense primo et mansit populus... / f. 71v-73 / ... (Nm 20,1-13,22; 21,9,21-25,32-35; 26,1-54; 27,1-11). LComU 197.

SABBATO AD III^a

96. LECTIO LIBRI IHEREMIE PROPHETE

Hec dicit dominus: Nobate vobis nobale, et nolite serere super spinas, circumcidimini domino deo... (Je 4,3-5; 6,16). LComS 81, LComU 200.

97. EPISTOLA IACOBI APOSTOLI AD XII TRIBUS

Kariscimi: Confitemini alterutrum peccata vestra et orate pro invicem ut salbemini, multum enim... / f. 73v / ... (Jm 5,16-20). LComS 82, LComU 200.

98. LECTIO SANCTI EVANGELII SECUNDUM IOHANNEM

In illo tempore, dominus noster Ihesus Christus locutus est iudeis dicens: Non possum ego a meipso... / f. 74 / ... (Jn 5,30; 6,2). LComU 201.

LEGENDUM IN SECUNDO DOMINICO AD MATUTINUM
DE CECO NATO

99. LECTIO LIBRI DANIELIS PROPHETE

In diebus illis, orabit Daniel dominum dicens: Obsecro domine deus magne et terribilis custodiens... / f. 74v / ... (Dn 9,4-19). LComS 83, LComU 202.

100. EPISTOLA IOHANNIS APOSTOLI AD GENTES

Kariscimi: Ex hoc cognobimus quia diligimus deum si preceptis eius servemus... / f. 75 / ... (1Jn 2,3-12). LComS 85, LComU 204.

101. LECTIO SANCTI EVANGELII SECUNDUM IOHANNEM

In illo tempore, ayt Ihesus: In iudicium ego in hunc mundum veni ut qui non vident videant... (Jn 9,39; 10,9). LComS 85, LComU 204.

AD MISSA

102. LECTIO LIBRI DANIELIS PROPHETE

In diebus illis, ego Nabucodonosor quietus eram in domo mea et florens in palatio meo... / f. 75v-76v / ... (Dn 4). LComS 86, LComU 205. / f. 77 /

103. EPISTOLA IOHANNIS APOSTOLI AD GENTES

Kariscimi: Hec est adnuntiatio quam audibimus a deo et adnuntiamus vobis, quoniam... (1Jn 1,5; 2,2). LComS 89, LComU 209.

104. LECTIO SANCTI EVANGELII SECUNDUM IOHANNEM

In illo tempore, dominus noster Ihesus Christus quum preteritet vidit hominem cecum a nativitate... / f. 77v-78 / ... (Jo 9,1-38). LComS 90, LComU 210.

ITEM LECTIONES DE TERTIA EBDOMADA

II^a FERIA AD MATUTINUM

105. LECTIO LIBRI NUMERI

In diebus illis, videns Balaac filius Seffor cuncta que fecerat Srahel Amorreo et quod... / f. 78v-80 / ... (Nm 22,2; 23,21). LComU 212.

AD III^a

106. LECTIO LIBRI NUMERI

In diebus illis, cum vidisset Balaam quod placeret domino ut benediceret Sraheli, nequaquam... / f. 80v-82v / ... (Nm 24,1-3,23,23-24; 24,9-15,19-24; 25,1-5; 31,1-18,25-31,48-50; 30,2-17). LComU 215.

AD VI^a

107. LECTIO LIBRI DEUTERONOMII

In diebus illis, locutus est dominus ad Moysen dicens: Ascende in montem istum Abarim... / f. 83 / ... (Dt 32,48-52; 34,1-12). LComU 219.

AD NONAM

108. LECTIO LIBRI IOEL PROPHETE

Hec dicit dominus: Convertimini ad me ex toto corde vestro in ieiunio et fletu et planctu... / f. 83v / ... (Jl 2,12-18). LComS 92, LComU 220.

109. EPISTOLA PETRI APOSTOLI AD GENTES

Kariscimi: Gratia vobis et pax ad omne multiplicetur, benedictus deus et pater domini nostri... / f. 84 / ... (1Pe 1,2; 1,21). LComS 92, LComU 221.

110. LECTIO SANCTI EVANGELII SECUNDUM IOHANNEM

In illo tempore, dominus noster Ihesus Christus ascendit in montem cum discipulis suis... (Jn 6,3-14). LComS 93, LComU 222.

LEGENDUM <IN III^a FERIA> IN TERTIA EBDOMADA
<AD MATUTINUM>

111. PRINCIPIUM LIBRI IOSUE

In diebus illis, factum est ut post / f. 84v / mortem Moysi servi dei loqueretur dominus ad Iosue... / f. 85-86v / ... (Js 1-3; 4,11,14). LComU 223.

LEGENDUM III^a FERIA AD TERTIA IN III^a EBDOMADA

112. LECTIO LIBRI IOSUE

In diebus illis, quum esset Iosue in agro urbis Iherico, lebabit oculos suos et vidit virum... / f. 87-88 / ... (Js 5,13; 6,27). LComU 227.

III^a FERIA AD VI

113. LECTIO LIBRI IOSUE

In diebus illis, filii Srahel prevaricati sunt mandatum et usurpaverunt de anathemate... / f. 88v-89 / ... (Js 7). LComU 229.

III^a FERIA AD NONAM

114. LECTIO LIBRI IOSUE

In diebus illis, dixit dominus ad Iosue: Tolle tecum omnem multitudinem pugnatorum et consurgens... / f. 89v-90 / ... (Js 8,1-29; 9,3-27). LComU 231.

III^a FERIA AD MATUTINUM IN III^a EBDOMADA

115. LECTIO LIBRI IOSUE

In diebus illis, quum audisset Adonisedec rex Iherusalem quod

s<c>ilicet cepisset Iosue... / f. 91-92v / ... (Js 10,1-27; 14,6-15; 15,14-19; 23,2-3,12-13,6,8-11). LComU 234.

III^a FERIA AD TERTIA

116. LECTIO LIBRI IOSUE

In diebus illis, congregabit Iosue omnes tribus Srahel in Sicem et vocabit maiores natu... / f. 93-95 / ... (Js 24,1-31). LComU 237.

III^a FERIA AD SEXTA

117. LECTIO LIBRI IUDICUM

In diebus illis, filii Srahel non dimiserunt adinventiones suas et viam durissimam... / f. 95v-96 / ... (Jt 2,19;3,31). LComU 239.

III^a FERIA AD NONAM

118. LECTIO LIBRI IHEREMIE PROPHETE

In diebus illis ayt Ieremias: Surgite et ascendamus in Sion ad dominum deum nostrum... / f. 96v / ... (Jr 31,6-14). LComU 241.

119. EPISTOLA PETRI APOSTOLI AD GENTES

Kariscimi: Succincti lumbos mentis vestre, sobrii, in omnibus perfecti sperate in eam que offertur... / f. 97 / ... (1Pe 1,13-25). LComS 94, LComU 242.

120. LECTIO SACNTI EVANGELII SECUNDUM IOHANNEM

In illo tempore, dominus noster Ihesus Christus quum cognobisset quia venturi essent iu dei... / f. 97v / ... (Jn 6,15-29). LComS 94, LComU 244.

V^a FERIA AD MATUTINUM IN III^a EBDOMADA

121. LECTIO LIBRI IUDICUM

In diebus illis, addiderunt filii Srahel facere malum in conspectu domini post mortem Aoth... / f. 98-100 / ... (Jt 4,1-5,2,32-6,2,6-32). LComU 245.

V FERIA AD TERTIA

122. LECTIO LIBRI IUDICUM

In diebus illis, omnis Madian et Amalec et orientales populi congregati sunt simul et tra<n>seuntes... / f. 100v-102 / ... (Jt 6,33; 8,3). LComU 249.

V FERIA AD V Γ Γ ^a IN III EBDOMADA

123. LECTIO LIBRI IUDICUM

In diebus illis, quum venisset Gedeon ad Iordanem, transivit eum cum trescentis viris qui secum erant... (Jt 8,4-28). LComU 251.

V FERIA AD NONAM / f. 103 /

124. LECTIO LIBRI IUDICUM

In diebus illis, postquam mortuus est Gedeon, aversi sunt filii Srahel et fornicati cum Baalim... / f. 103v-105 / ... (Jt 8,33; 9,57). LComU 253.

VI FERIA AD MATUTINUM / f. 105v / IN TERTIA EBDOMADA

125. LECTIO LIBRI IUDICUM

In diebus illis, erat vir quidam de Saraa et de stirpe Dan nomine Manue, habens uxorem... / f. 106-108 / ... (Jt 13,2; 15,19). LComU 256.

VI FERIA AD TERTIA

126. LECTIO LIBRI IUDICUM

In diebus illis, habiit Samson in Gazam et vidit ibi meretricem mulierem, ingressusque... / f. 108v-109v / ... (Jt 16). LComU 260.

VI FERIA AD SEXTA

127. LECTIO LIBRI IUDICUM

In diebus illis fuit vir quidam levites habitans in monte Efraim qui accepit uxorem de Bethlem... / f. 110-111 / ... (Jt 19). LComU 263.

VI FERIA AD NONAM

128. LECTIO LIBRI MICE PROPHETE

In diebus illis, locutus est Miceas: Audite principes Iacob et duces domus Srahel, numquid... / f. 111v / ... (Mi 3,1-2,9-11; 4,9-12; 7,14-20). LComS 95, LComU 265.

129. EPISTOLA PETRI APOSTOLI AD GENTES

Karissimi: In hoc vestram excito commonendo sinceram mentem ut reminiscamini... / f. 112 / ... (2Pe 3,1-15,18). LComU 266.

130. LECTIO SANCTI EVANGELII SECUNDUM IOHANNEM

In illo tempore, dominus noster Ihesus Christus venit in templum et omnis populus venit ad eum... / f. 112v / ... (Jn 8,2-11). LComU 267.

SABBATO AD MATUTINUM

131. LECTIO LIBRI IUDICUM

In diebus illis, egressi sunt filii Srahel et omnes pariter congregati

quasi vir unus de Dan usque Bersabe... / f. 113-114v / ... populo tuo
ut odie [una tribus... (Jt 20,1; 21,3). LComU 269.

COMENTARI LITÚRGIC

El santoral: núm. 1-5

Les llacunes del manuscrit fan que el santoral d'aquest *Liber commicus* actualment sigui molt reduït. De fet, només té al principi sant Vicenç, valencià, recordat arreu el dia 22 de gener, i la festa romana de la Càtedra de Sant Pere, celebrada en la litúrgia hispana el dia 22 de febrer, mentre que Roma la commemorava dues vegades, els dies 18 de gener i l'esmentat 22 de febrer.

Com que entre les dues festes no hi ha cap altra celebració de les esmentades en els calendaris hispànics publicats per Marius Férotin,²⁸ cal pensar que, en aquest punt, el Tol. 35.8 conserva la versió antiga del *Liber commicus*, testimoniada també pel santoral de l'Oracional festiu hispànic de Verona, d'entorn de l'any 700.²⁹

Les lectures de les dues festes són les mateixes en tots els *Liber commicus* hispànics conservats.

La part perduda de l'inici del manuscrit tenia també la festa dels Sants Innocents perquè en els textos que segueixen la festa de la Càtedra de Sant Pere, la rúbrica del núm. 6 diu «in dominica post Infantum». La festa es devia celebrar, amb encert, després del dia de l'Epifania, el 8 de gener segons els calendaris anteriorment citats,³⁰ i no entorn del dia de Nadal, com en el ritu romà.

Diumenges després dels Sants Innocents: núm. 6-26

Després dels textos bíblics per a la festa de la Càtedra de Sant Pere venen els dels diumenges que precedeixen l'inici de la quaresma. Són textos per a vuit diumenges, però en aquest apartat només tractem dels set primers perquè el vuitè ja parla del temps quaresmal com d'un temps immediat.

28 Marius FÉROTIN, *Le Liber ordinum*, París, 1904, p. 452-456.

29 Josep VIVES, *Oracional visigòtic*, Barcelona, CSIC, 1946, p. 166-167.

30 Marius FÉROTIN, *Le Liber ordinum*, p. 450-451.

Només el primer diumenge porta el títol de *post Infantum*; els altres ja s'anomenen *ante Quadragesima*. La seva numeració és descendent, començant pel diumenge setè fins al segon.

El manuscrit Tol. 35.8 no és pas l'únic *Liber commicus* hispànic que té textos per als diumenges d'abans de la quaresma. També en té el fragment del *Liber commicus* palimpsest de Carcassona, a la Narbonesa, d'entorn de l'any 800, segons la reconstrucció feta pel seu editor, Anscari. M. Mundó.³¹ Sembla, però, que Mundó no veia definitiva l'atribució d'aquestes lectures a aquest temps perquè les anomenava *De cotidiano*, afegint-hi, al final, un interrogant.

La Bíblia, manuscrit núm. 31 de la Biblioteca de la Universitat Complutense de Madrid, dels segles IX-X, mig destruïda en la guerra civil de l'any 1936, porta notes marginals que indiquen lectures per a aquests diumenges d'abans d'iniciar la quaresma i que han estat publicades per Donatien de Bruyne.³² Tenen alguna relació amb les del manuscrit Tol. 35.8, però semblen ser d'una altra tradició litúrgica hispana.

Caldrà esperar el *Missale mixtum* publicat pel cardenal Cisneros per trobar un altre llibre litúrgic hispànic que tingui lectures per a aquests diumenges.³³

És difícil saber quan i on tots aquests textos foren introduïts al *Liber commicus* primitiu. Cal tenir present, però, que el leccionari romà més antic conegut, el *Comes* de Würzburg, del segle VIII, ja té epístoles per als diumenges de després de l'Epifania;³⁴ que el Suplement d'Aniana del Sacramentari gregorià, compilat a inicis del segle IX, ja té textos sacerdotals per a aquestes misses,³⁵ i que la litúrgia romanofranca estesa en tot l'Imperi carolingi aviat influí sobre els ritus hispànics.

Que el *Liber commicus* Tol. 35.8 tingui lectures pròpies per a les celebracions d'aquests diumenges no vol pas dir que existís un tipus de *Liber missarum* també amb misses pròpies per al mateix temps litúrgic. Calia només començar utilitzant les que tot *Liber missarum* portava al final, a la secció de les *Missae cotidianae*.³⁶

31 Anscari M. MUNDÓ, «El *Commicus* palimpsest París lat. 2269», a *Liturgica*, vol. 1, Montserrat, 1956, p. 247-254, coll. «Scripta et Documenta», núm. 7.

32 Donatien DE BRUYNE, «Un système de lectures de la liturgie mozarabe», *Revue Bénédictine*, núm. 34 (1922) p. 147-155.

33 PL 85, col. 239-282.

34 Germain MORIN, «Le plus ancien *Comes* ou lectionnaire de l'Église Romaine», *Revue Bénédictine*, núm. 27 (1910), p. 48-49.

35 Jean DESHUSSES, *Le Sacramentaire grégorien*, vol. 1, Friburg (Suïssa), 1971, p. 381-386.

36 José JANINI, *Liber missarum de Toledo*, Toledo, Instituto de Estudios Visigótico-Mozárabes, 1982, p. 408-430 i 507-532.

La selecció de les lectures sembla pròpia del manuscrit toledà i no fou copiada en el *Missale mixtum* anteriorment esmentat, fet que demostra que les esglésies ompliren al seu gust i selecció aquesta llacuna del *Liber commicus primitiu*.

La seva absència en els *Liber commicus* de la tradició asturlleonesa anteriorment esmentats i les diferents versions dels que en tenen mostren clarament que el model primitiu no en portava.

Diumenge d'abans de la quaresma quan s'anuncien les lletanies: núm. 27-29

Aquest és l'últim dels diumenges d'abans d'iniciar la quaresma i és el dia que cal anunciar al públic que aquesta setmana cal celebrar els ritus penitencials de les lletanies. No explica quin tipus de lletanies calia celebrar; si es tractava de les de la setmana d'abans de la festa de la Pentecosta, amb ofici penitenciarí íntegre i celebració de la missa també penitencial els dimecres fins al dissabte, o d'un ritu penitencial més breu i senzill.³⁷

Només hi ha tres concilis toledans que hagin legislat sobre l'ús de les lletanies. El primer és el Concili V de Toledo, de l'any 636, que en el cànon 1 mana que cada any, abans de la festa de Nadal, en concret el dia 13 de desembre, es facin tres dies de lletanies en totes les esglésies del regne visigot.³⁸ La segona vegada que els concilis toledans parlen de les lletanies és al cànon 2 del Concili VI, on es mana que se celebrin lletanies cada mes. Aquest concili tingué lloc l'any 638,³⁹ i és possible que aquest decret no fos observat arreu, fet que explicaria que uns cinquanta anys després, gairebé al final del regne visigot d'Hispania, l'any 694, amb el cànon 6 del Concili XVII de Toledo s'insistís sobre la celebració de les lletanies mensuals a totes les esglésies.⁴⁰ L'únic manuscrit litúrgic hispànic que fa al·lusió a aquesta celebració de tipus penitencial, segons sembla, és el nostre *Liber commicus* Tol. 35.8, però són les mateixes lletanies del fragment palimpsest de Carcassona publicat per Mundó.⁴¹

37 Les lectures de l'ofici i de la missa de les lletanies han estat publicades per Germain MORIN, *Liber commicus...*, p. 309-318.

38 Félix M. AROCENA, *Cánones litúrgicos de los concilios hispano-visigóticos*, Barcelona, Centre de Pastoral Litúrgica, 2017, p. 92, col·l. «Cuadernos Phase», núm. 237.

39 Vegeu la nota anterior. El text del cànon deixa entendre que això ja havia estat manat anteriorment per un altre concili, potser provincial, no conservat en la *Hispana*.

40 Félix M. AROCENA, *Cánones litúrgicos...*, p. 93.

41 Anscari M. MUNDÓ, «El *Commicus* palimpsest...», p. 105-106.

Sobre la manera com s'anunciaven les festes que s'apropaven, al final de la missa, es coneixen llistes d'admonicions que han estat publicades per Morin i Férotin.⁴²

Els diumenges de quaresma: núm. 30-32, 63-68 i 99-104

Cal recordar que el *Liber commicus* Tol. 35.8 és fragmentari i que per això actualment només té tres diumenges quaresmals: l'*Ad carnes tollendas* i els dos del final de la primera i la segona setmana.

El primer només té textos per a una missa, mentre que els altres dos tenen textos per a dues. Els textos del fragment són els mateixos i en el mateix ordre que els dels altres *Liber commicus*.

En els dos diumenges, les tres primeres lectures són posades sota el títol *Ad matutinum*. Això vol dir que aquesta primera missa se celebrava immediatament després de les matines, potser fins i tot sense cant d'entrada. Era una missa matinal. Més tard se celebrava la missa solemne del diumenge de quaresma. Com que en l'únic *Liber missarum* hispànic conservat aquests diumenges només tenen un únic formulari sacerdotal, cal pensar que era emprat en les dues celebracions eucarístiques. També es devien repetir els cants propis de la missa perquè l'antifonari de Lleó, en aquests diumenges, només en té per a una única celebració.

Raons pastorals poden explicar la repetició de la missa en aquest temps de quaresma.

El *Commicus* palimpsest de Carcassona també ha conservat part dels textos de la primera missa del segon diumenge.⁴³

*Les fèries de les tres primeres setmanes de la quaresma:
núm. 33-62, 69-98 i 105-131*

L'estat fragmentari del manuscrit només permet analitzar les lectures de les fèries de les tres primeres setmanes de la quaresma. Els dilluns, els

42 Germain MORIN, *Liber commicus...*, p. 391-392; Marius FÉROTIN, *Le Liber ordinum...*, col. 516-529.

43 Anscari M. MUNDÓ, «El *Commicus* palimpsest...», p. 114.

dimecres i els divendres només tenen una lectura per a les matines, una per a III^a, una per a VI^a i tres per a IX^a. Els dimarts i els dijous només tenen una lectura per a cada una d'aquestes hores canòniques, i els dissabtes, una lectura per a les matines i tres per a III^a. D'això és lògic deduir-ne que el *Liber commicus* és compost per a una església en què, durant aquestes tres setmanes, a més del diumenge, només se celebrava missa el dilluns, el dimecres i el divendres a l'hora de IX^a i el dissabte a III^a.

En la selecció de les lectures és molt ordenat. Les de les hores sense missa comencen el primer dilluns, a les matines, amb l'inici del Gènesi, i continuen amb els altres llibres de l'Antic Testament fins al llibre dels Judges. Els grups de tres lectures per a la celebració de l'Eucaristia segueixen un altre ordre, que bàsicament és el mateix del *Liber commicus* de Silos i dels altres manuscrits castellans i navarresos.

Aquests últims només tenen les tres lectures per a la missa el dilluns, el dimecres i el divendres a IX^a i el dissabte a III^a. El fet que només el *Liber commicus* Tol. 35.8 tingui lectures per a les matines, III^a i VI^a no vol pas dir que necessàriament sigui un volum d'origen monàstic, perquè els exemplars de Silos i de San Millán de la Cogolla procedeixen de monestirs i hi foren utilitzats.

La comparació dels textos seleccionats per a les misses en el *Liber commicus* de Silos permet constatar que en les misses ferials d'aquestes tres setmanes gairebé sempre s'utilitzaven els mateixos llibres bíblics; de vegades, però, amb canvis en la selecció dels versicles, amb textos generalment més extensos en el Tol. 35.8. Això permet afirmar que, malgrat els canvis que s'observen en ambdues versions, són còpies d'un model anterior d'origen toledà.

Els pocs fragments dels textos d'aquestes fèries conservats en el *Comes* de Carcassona sembla que segueixen els mateixos criteris segons la reconstrucció feta per Mundó.

CONCLUSIONS

És evident que el *Liber commicus* Tol. 35.8, malgrat les nombroses diferències que presenta, pertany a la mateixa tradició litúrgica dels *Liber commicus* asturleonés de Silos, San Millán de la Cogolla i la catedral de Lleó, que és la toledana. Ho prova el fet de tenir el mateix santoral i utilitzar els mateixos textos bíblics els diumenges de quaresma i en les misses ferials

d'aquest mateix temps litúrgic. Tot això forma part dels elements essencials del *Liber commicus* hispànic toledà.

El manuscrit Tol. 35.8, però, hi afegeix molts altres textos per a les celebracions litúrgiques. Són textos per als vuit diumenges que van de l'Epifania a l'inici de la quaresma; l'avís el diumenge abans d'aquest inici que cal celebrar les lletanies, i unes lectures veterotestamentàries en cada una de les hores de les fèries sense celebració eucarística. Els afegitons són tants que el Tol. 35.8 quasi es pot considerar un nou tipus de *Liber commicus*.

El problema, pel que fa a la datació del manuscrit, és no saber quan aquests textos li foren afegits aquests textos. Com hem vist, vers l'any 800, els llibres litúrgics romanofrancs difosos per l'Imperi carolingi, amb la Narbonesa i els bisbats del nord de l'actual Catalunya, ja tenien textos bíblics i eucològics per als diumenges d'abans de la quaresma i poden haver influït sobre els llibres litúrgics hispans. L'afusió a celebrar lletanies abans de l'inici de la quaresma, com hem vist, ens porta al final del regne visigot, vers l'any 700, mentre que cap altra litúrgia llatina occidental, segons sembla, introduí lectures en totes les hores de l'ofici diví durant la quaresma.

El mateix es presenta en la recerca de l'església on foren fets tots aquests afegitons. El model primitiu del *Liber commicus* ja havia estat revisat durant l'episcopat de Julià, l'arquebisbe que regí la seu de Toledo els anys 680-690, i segons el testimoni del seu successor Fèlix segurament també havia reformat el *Liber missarum*.⁴⁴ On, però, li foren afegits els textos anteriorment esmentats? Els textos no ho indiquen pas i, davant la incertesa, sembla lògic recordar la hipòtesi ja citada que en aquest *Liber commicus* tinguem un llibre litúrgic de la comunitat mossàrab de Santa Eulàlia de Toledo, ja que aquesta comunitat, potser fugint de Lusitània, sense excloure la ciutat de Mèrida, a la segona meitat del segle XII hauria trobat refugi i protecció a Toledo. Sembla que aquesta és la hipòtesi més lògica.

44 Ho explica amb tot detall el seu successor, Fèlix, cf. PL 96/450.

